

FİLİSTİN'DE YABANCI YAHUDİLER MESELESİ

SADİ ÖZMERAL

BEKİR KOÇLAR

VakıfBank Kültür Yayınları: 0462
Tarih: 0114

**FİLİSTİN'DE YABANCI YAHUDİLER
MESELESİ**

SADİ ÖZMERAL
BEKİR KOÇLAR

Yayın Danışmanı
Ekrem Demirli

Kitap Editörü
Ali Adem Yörük

Kapak Görseli
Faruk Özcan

Sayfa Uygulama
Yümna Sarıkaya

Son Okuma
Göktuğ İdiz

VakıfBank Kültür Yayınları

İnkılap Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdenez Caddesi
No: 7/A1 – Kat 13
34768 Ümraniye / İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2026

ISBN 978-625-5848-81-9

Kitabın tüm yayın hakları VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı

Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere, Avcılar / İstanbul
Tel: 0212 412 1700
www.mega.com.tr – info@mega.com.tr
Sertifika No: 44452

1. Baskı: Nisan 2026

FİLİSTİN'DE
YABANCI
YAHUDİLER
MESELESİ

SADİ ÖZMERAL
BEKİR KOÇLAR

SADİ ÖZMERAL

İlk ve orta öğrenimini Van'da tamamlamış; 2013 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun olmuştur. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarih Bölümünde yüksek lisans eğrenimi görmüş (2017); aynı bölümde doktora derecesi almıştır (2024). I. Dünya Savaşı, savaş dönemi cephe gerisi manipülasyon ve dezenformasyon faaliyetleri, savaşın siviller üzerindeki etkileri gibi konular başlıca ilgi ve çalışma alanlarıdır.

BEKİR KOÇLAR

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde öğretim üyesidir. İlk ve orta öğrenimini İzmir'in Tire ilçesinde tamamlamış; 1986 yılında Fırat Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden mezun olmuştur. Aynı üniversitede yüksek lisans eğrenimi görmüş (1990); Samsun 19 Mayıs Üniversitesi'nde doktora derecesi almıştır (1996). Cumhuriyet dönemi merkez-taşra ilişkileri, nüfus hareketleri, siyasi tarih, basın ve düşünce tarihi konularında yayınlar yapmıştır. Çalışmaları Türkiye Cumhuriyeti tarihi alanında yoğunlaşmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Giriş: Modernleşme Çağında Yahudiler	9
1 Osmanlı-Yahudi İlişkilerinde Çatlak: Siyonizm	19
2 Filistin'e Yahudi Göçü ve Bölgesel Güç Mücadelesi	29
3 Göçmen Yahudilerin Vatandaşlık Sorunu	39
4 Filistin'de Vatandaşlık Politikaları: Karar ve Uygulama	47
Meclis-i Vükela Kararı	53
Kararnamenin Uygulanması	61
5 Osmanlı Vatandaşlığını Reddetmek:	
Sınır Dışı Politikası ve Kırılma Anları	71
Beklenmedik Gelişme: Yafa Hadisesi	74
Başvuru Süresinin Uzatılması ve Filistin'den Kendi İsteğiyle	
Ayrılanlar	85
Sınır Dışı Uygulamasının Son Safhası	90
“Siyonistler Arz-ı Filistin için Cidden Bir Afet”:	
Filistin'de Siyonist Örgütlenme ile Mücadele	100
6 Sınır Dışı Uygulamasının Uluslararası Yankıları:	
Propaganda ve Savaşın Seyri	109
İngiltere ve Almanya Zaviyesinden Propagandanın Anlamı	110
Sınır Dışı Hadisesi ABD Basınında	116
Mağdur, Kurtarıcı ve “Tarifsiz Barbarlıklar” İcat Etmek	129
Babialı'nın Propagandaya Karşı Attığı Adımlar	135

Cephede İngiltere-Siyonizm İttifakı: Sınır Dışı Edilen Yahudiler Gelibolu'da	142
7 Osmanlı Politikasının Sonu: Filistin'in Türk İdaresinden Çıkması	149
Sonuç	157
Ekler	165
Ek 1: Siyonizme Dair 6 Mayıs 1914 Tarihli Mektup/Rapor	165
Ek 2: Filistin'de Mukim Düşman Devlet Vatandaşı Yahudilere Dair Meclis-i Vükela Kararı	170
Ek 3: Filistin'de Mukim Düşman Devlet Vatandaşı Yahudilerle İlgili Meclis-i Vükela Kararının Uygulamasına Dair Talimat	172
Ek 4: Osmanlı Vatandaşlığına Başvuru için Dilekçe Örneği	175
Ek 5: Cemal Paşa'nın Siyonistler ve Filistin'e Göç ile İlgili Kanun Taslağı	177
Ek 6: Bahaeddin Bey'in Doktor Arthur Ruppın'e Dair Muhtırası	179
Ek 7: Propagandaya Karşı Babalı'nın Filistin Politikasını Özetleyen Bir Yazı	180
Kaynakça	183
Dizin	191

ÖNSÖZ

Birinci Dünya Savaşı esnasında Filistin'deki Yahudileri Osmanlı hükümetinin gündemine taşıyan iki önemli hadise yaşanmıştır. Bunlardan ilki, bu çalışmanın konusu olan, 1914-1915 yıllarında “*düşman devlet vatandaşı*” Yahudileri Osmanlı vatandaşlığına alma ve bunu reddedenleri Filistin'den uzaklaştırma politikasıdır. Diğeri ise savaşın ilerleyen dönemlerinde Kanal cephesinde arzuladığı başarıya ulaşamayan Osmanlı ordusunun geri çekilmesiyle Filistin'in düşman hedefi haline gelmesi; bunun üzerine Yafa ve Gazze'deki Yahudi nüfusun bölgeden tahliye edilerek Osmanlı topraklarının iç bölgelerine gönderilmesi hadisesidir.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na katılması, Osmanlı topraklarında bulunan *düşman devlet vatandaşlarına* yönelik düzenlemeler yapılmasını zorunlu kılmıştır. Osmanlı Devleti, *düşman devlet* topraklarındaki Osmanlı vatandaşlarının sorunsuz şekilde vatana dönüşünü sağlamak için sınırları içinde bulunan *düşman devlet vatandaşlarının* ülkeden çıkışını yasaklamıştır. Çıkarılan bir Meclis-i Vükela kararnamesinde, “Musevilere mahsus” ve “Musevilere gayri milletlere mahsus” şeklinde bir ayırım yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nin *düşman devlet vatandaşlarına* yönelik politikasında Museviler/Yahudiler ile ilgili bir istisnanın bulunması, bu çalışmanın esin kaynağıdır.

Savaş esnasında Filistin'deki Yahudilere yönelik Osmanlı politikaları, şimdiye kadar gerektiği şekilde araştırılarak ortaya konulamamıştır. Isaiiah Friedman tarafından kaleme alınan ve

konuya ilişkin en kapsamlı çalışmalardan biri olan *Germany, Turkey and Zionism 1897-1918* adlı eser, Osmanlı kaynaklarının kullanılmaması gibi ciddi bir eksiklik barındırmaktadır. Friedman, kitabının girişinde bu eksikliğe vurgu yaparken böyle bir işe giriştiği takdirde kitabın basımının sonsuza kadar ertelenebileceğini belirtmiştir. Konuyu ele alan diğer çalışmalarda da Osmanlı Arşivi ya hiç kullanılmamış ya da kısmen kullanılmıştır. Halbuki konuyla ilgili Osmanlı belgelerinin söyleyecek çok sözü vardır. Kuşkusuz politikanın asli icracısı olan, dolayısıyla konunun merkezinde bulunan devletin olaya nasıl yaklaştığı bu belgeler dikkate alınmadan ortaya konulamaz.

Yapılan literatür taramasında, konuyla ilgili yerli ve yabancı tüm eserlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu eserlerde, Osmanlı Arşivi'ni ihmal etme zaafından daha önemli bir sorunun göze çarptığını belirtmekte fayda var. Konuyu ele alan pek çok eserin bilimsel yöntemlere bütünüyle aykırı, ideolojik kaygılar barındıran, hatta önyargılara hapsolmuş çalışmalar olduğu tespit edilmiştir. Osmanlı Devleti'ni “antisemitizm” ile ilişkilendirmeye odaklanmış bu çalışmalar, Filistin'deki Yahudilere “*etnisite mühendisliği*” uygulandığı kabulünden hareketle yapılmıştır. Burada detaylı bir şekilde değerlendirilmeyeceğimiz bu eserlerin en büyük zaafı, kaynak yetersizliğine ilaveten maksadı başından belli bir bakış açısıyla yazılmış olmalarıdır. Bu çalışmada, konuyla ilgili geniş literatürü ve farklı görüşleri ihmal etmeden, Osmanlı belgelerini de kullanarak bu çok boyutlu meseleyi olabildiğince geniş bir perspektifle ele almaya çalışacağız.

Bu çalışmayı SDK-2021-9504 numaralı proje kapsamında destekleyen Van YYÜ Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimine (BAP) ve kitabın mevcut haline ulaşmasında önemli katkıları bulunan Prof. Dr. Ömer Obuz, Prof. Dr. Tahir Zorkul, Dr. Öğr. Üyesi Ömer Ertürk, Dr. Hami Akman ve Dr. Ali Adem Yörük'e teşekkürlerimizle.

GİRİŞ

MODERNLEŞME ÇAĞINDA YAHUDİLER

Modernleşme öncesi dönemde ulus ve dinî cemaat arasında bir ayırım yapılmıyordu. Yahudi kimliğinde ulusal ve dinî unsurlar ayrılmaz bir şekilde iç içe geçmişti. Kendilerine ait bir devletleri olmayan ve birçok ülkeye dağılmış olan bu topluluk, nerede olurlarsa olsunlar kendilerini başkalarından ayıran değer ve özellikleri beraberlerinde taşımış, çıkarıldıkları topraklara geri dönüş umuduna bağlı olarak varlıklarını devam ettirmişlerdi. Nihai ve değişmez bir hedef olarak hem zihinlerine hem de kalplerine hükmeden bu umut, yaşamlarında, ibadetlerinde kapsamlı, güçlü ve şekillendirici bir etkiye sahipti.¹

Modernleşme, Yahudileri dışarıdan asimilasyon, içeriden çöküşle sınayan gettolardan çıkışı da beraberinde getirdi. Bu da onları âyinlerle şekillenmiş hafızanın yarattığı özgül dünyadan alarak yeni bir dünyaya ve zamana taşıdı. Modern devletlerde vatandaşlık statüsü kazanan Yahudiler, kendi cemaatleri içinde ilişki kurmayı dayatan geleneksel anlayışa dayalı hayatlarını sorgulayarak bir dönüşüm içerisine girdiler. Böylece sinagog etrafına inşa edilmiş olan dinî bir topluluk olmanın sınırlarını aşarak bir siyasi varlığın üyeleri oldular. Kimi zaman damgalanmış ve zulüm görmüş kimi zaman da müsamaha gösterilmiş ötekiler olarak var oluşlarıyla ilgili hususları içeren

1. Isaiiah Friedman, *The Question of Palestine 1914-1918 – British-Jewish-Arab Relations*, Schocken Books, New York 1973, s. 25-26.

toplumsal hayat, yeni dönemde Yahudiler nezdinde tartışılır hâle gelmişti.²

Modern devlet kurgusu çerçevesindeki bu sorgulama, Yahudi toplumu açısından yeni soruların ortaya çıkmasına neden oldu. Bir gün, vatandaşı olduğu devletin topraklarını terk edip “*vaat edilmiş topraklar*” olarak nitelediği coğrafyada gelecek kurma hayali taşıyan bir toplum yaşadığı devletin kimliğini ne kadar benimseyebilirdi ki! Feodal sistem çerçevesinde bu durum bir sorun teşkil etmeyebilirdi; fakat merkezî ulus-devlet anlayışında bu başlı başına bir açmazdı. Fransa örneğinde görüldüğü gibi modern devletlerde “ulus, her şeye gücü yeten, her şeyi kucaklayan, bireyin tatmin olabileceği ve buna karşılık bölünmez sadakat ve bağlılığını borçlu olduğu en yüce varlık haline geldi”.³ Etnik azınlıklar ve yabancı unsurlar bu ulus sistematiğine göre ana gövdeyle bütünleştirilmeli ve kaynaştırılmalı veya bölünmeyi önlemek için ayıklanmalıydı.⁴

Bu bağlamda Yahudilerin bir ulus mu yoksa dinî bir cemaat mi olduğu sorusu gündeme geldi. Ya vatandaş olma hakkı elde edemeyecek ya da dönüşerek modern ulus-devlet vatandaşı olacaklardı. Dolayısıyla modern devlette kabul görmek ve onun üyeleri olarak eşit haklara sahip olabilmek için kendilerini yeniden yorumlamaları gerekiyordu. Napolyon, 30 Mayıs 1806’da, Yahudi ileri gelenlerinden oluşan bir topluluğa diğer vatandaşlarla eşit haklara sahip olan Fransız Yahudilerinin kendilerini Fransız olarak ve Fransa’yı kendi ülkeleri olarak kabul edip etmediklerini sormuş, olumlu yanıt almıştı. Yüzyıllarca süren mahrumiyet ve zulümlerin başaramadığı işi, modern çağın göz kamaştırıcı ışığı başarmıştı.⁵

2. Enzo Traverso, *Yahudi Modernitesinin Sonu – Muhafazakâr Bir Dönüm Noktasının Tarihi*, çev. Zeynep Bursa, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2016, s. 14-15.

3. Friedman, *The Question of Palestine 1914-1918*, s. 26.

4. Friedman, *The Question of Palestine 1914-1918*, s. 26.

5. Friedman, *The Question of Palestine 1914-1918*, s. 27.

Modern dönemde İngiliz Yahudilerinin Fransız Yahudileri gibi kimliklerinden feragat etmeleri şart değildi. İngiliz Yahudileri hükümetin kendilerine karışmamasına bağılı olarak Fransa'daki gibi bir dönüşme ve dönüştürme gayreti içerisine gir-mediler. Bunun da Filistin'e geri dönme idealleriyle çatışmayacağına inandılar. 1847'de İngiltere'deki Yahudi Derneğı, dindaşlarına ve hükümete şu sözlerle bunun garantisini veriyordu:

Filistin'e geri dönüş kehanetine inancımızdan vazgeçmek... ya da İsrail'in nihai olarak yeniden kurulacağına olan umudumuzdan vazgeçmek bizden uzak olsun... Bize bu umudu beslememizi emreden vahiy, aynı zamanda yaşadığımız toprakların refahını artırmamızı ve doğduğumuz toprakları sevmemizi de emrediyor... Hiç kimse bizi gönülsüz ya da samimiyetsiz bağılılıkla suçlayamaz. Şimdi size diyoruz ki bize ülkemize hizmet etme hakkı verin... Dinî isteklerimizin vatandaşlık görevlerimizle çatışıp çatışmayacağını, Siyon sevgimizin İngiltere sevgimize engel olup olmayacağını göreceksiniz.⁶

Hahambaşı Dr. Herman Adler de 1878 yılında İngiltere'deki Yahudilerin yurttaşlık kimliğiyle dinsel kimliği arasındaki ayrımı şu ifadelerle ortaya koyuyordu:

Kutsal topraklarda yaşadığımız dönemde kendimize ait bir siyasi örgütlenmemiz; bizi yöneten yargıçlarımız ve krallarımız vardı. Ancak Filistin'in Romalılar tarafından fethinden bu yana siyasi bir yapı olmaktan çıktık: Yaşadığımız ülkenin vatandaşlarıyız. Bizler sadece İngilizler, Fransızlar ya da Almanlarız. Duruma göre, kuşkusuz belirli dinî inançları benimsiyor ve özel dinî kuralları uyguluyoruz; ancak yurttaşlarımızla, diğer dinî mezheplerle aynı ilişki içindeyiz. Ulusal refahta aynı

6. Friedman, *The Question of Palestine 1914-1918*, s. 30.

*paya ve yurttaşların ödev ve ayrıcalıkları konusunda aynı iddiaya sahibiz. Yahudiliğin siyasi açıdan önemi nedir? Ben Yahudiliğin hiçbir siyasi başının olmadığı cevabını verirdim... din asli bağıdır.*⁷

Aynı dönemde Doğu Avrupa Yahudileri ise modernleşmenin gerektirdiği dönüşümü yaşayamamış, kendi yerleşim alanlarına hapsolmuş, sıkışık ve homojen bir topluluk olarak varlıklarını sürdürüyordu. Bu durum onlarda güçlü bir korunma içgüdüğü geliştirirken dinamik bir iç yaşam sürmelerine yol açmıştı. Diğer taraftan siyasi ve ekonomik olarak aşağılanmış, katı bir hükümet baskısına ve eğitimsiz bir halkın önyargılarına maruz kalmışlardı.⁸ Özellikle 1880'lerin başlarında Rusya'daki pogromlar, burada bir gelecek inşa etme ümitlerinin yerini yeni yerlere göç etme fikrine bıraktı. Kurtuluşu Filistin'de görenlerin oraya gidip yerleşmesi ise yeni yeni filizlenmeye başlayan siyonizmi kuvveden fiile dönüştürmek adına çok önemli bir gelişmeydi.

Osmanlı ülkesinde ise durum farklıydı. 15. yüzyılda, Yahudiler ile onları Avrupa'da karşılaştıkları sürgün ve katliamlardan kurtararak topraklarına kabul eden Osmanlı Devleti arasında uzun yıllar sürecek iyi ilişkiler başladı. 19. yüzyılda bu ilişki çok daha ileri bir boyuta taşındı. Osmanlı ulus kimliğinin inşası sürecinde Yahudilerin sergilediği tavır, yeni kimliğin oluşum sürecine katkıda bulunarak sorumluluk alma biçiminde seyretti. Devlet ile toplum arasındaki ilişkinin modern bir anlayışa evrilmesi sürecinde ortaya çıkan Osmanlılık çatısı altında konumlanma düşüncesi Yahudi çevrelerce benimsendi. Yurttaşlığı öğrenmeyi

7. Friedman, *The Question of Palestine 1914-1918*, s. 29.

8. Friedman, *The Question of Palestine 1914-1918*, s. 31.

ve birbirlerine öğretmeyi görev bildiler.⁹ Osmanlı Yahudi liderleri bu politik ve toplumsal dönüşümü gelenekleri çerçevesinde yeniden yorumlayarak cemaatlerinin sürece uyum sağlamasına önyak oldu.¹⁰ Cemaat içinde de radikal bir dönüşüme giderek yoksul ve geri kalmış Yahudi imajından sıyrılıp aydınlanmış ve iyiliksever yurttaşlar olmaya ve Osmanlılık çatısı altında Yahudi alt kimliğiyle var olmaya çalıştılar.¹¹ Bu arada devlet, kanun ve düzenlemeleri Yahudi İspanyolcasına tercüme ederek bunlardan istifade etmenin önünü açıyordu.¹² Onlar da yaşadıkları ülkenin dilini bilmeyi, bir yurttaşın temel sorumluluklarından biri olarak görüp Türkçe öğrenmeye çaba gösterdiler.¹³ Sadakatlerini ispatlama adına Osmanlı ordusunda görev almak için devlete baskı yaptılar ve Osmanlı ordusuna yazılmayı başardılar.¹⁴ Merkezi Fransa'da bulunan Alliance Israelite Universelle (AIU), Fransa'daki Yahudiler gibi Osmanlı Yahudilerinin de devletlerine bağlı modern yurttaşlar olması için çaba sarf etti.¹⁵

9. Julia Phillips Cohen, *Osmanlılaşmak – Modern Çağda Sefarad Yahudileri ve İmparatorluk Yurttaşlığı*, çev. Feyyaz Şahin, Alfa Basım, İstanbul 2017, s. 10.

10. Cohen, *Osmanlılaşmak*, s. 57.

11. Cohen, *Osmanlılaşmak*, s. 62.

12. Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*, çev. Meriç Sobutay, Kapı Yayınları, İstanbul 2007, s. 245.

13. Cohen, *Osmanlılaşmak*, s. 70.

14. Shaw, *Yahudiler*, s. 244. Yahudilerin bu arzulu yurtseverlik temayülleri beklenmedik gelişmelere de sahne oluyordu. Yahudi gençlerinin Osmanlı ordusuna katılmakla kalmayıp yetkililere İslam dinine geçme niyetinde olduklarını söylemeleri Yahudi cemaatinde telaşa yol açmıştı (Cohen, *Osmanlılaşmak*, s. 208).

15. Shaw, *Yahudiler*, s. 258; Cohen, *Osmanlılaşmak*, s. 86. AIU tarafından 1893'te hazırlanan bir raporda şu ifadeler kullanılıyordu: "Yahudilerin, en ileri ve medeni addedilen ülkeler dâhil, Türkiye'deki kadar eşit haklara sahip olduğu ülke sayısı çok azdır. Padişah Hazretleri ve Babiali, Yahudilere karşı çok büyük hoşgörü ve özgürlükçü bir tutum sergilemektedir. Abdülhamid, İsrailoğullarına karşı cömert ve korumacı bir hükümdar olduğunu her fırsatta göstermektedir. Yahudilerin, minnetlerini ifade edebilecekleri tek yol onun şahsına ve impara-

Gerek geçmişte kendilerine karşı gösterilen hoşgörüyü unutmadıklarını gerekse inşa edilmeye çalışılan modern toplumun bir parçası olduklarını kanıtlayabilmek için her türlü fırsatı değerlendiriyorlardı. Osmanlı ülkesine kabul edilmelelerinin 400. yılını kutlama projesi bunun bir örneğiydi.¹⁶ Yahudi basını, 400 yıl önce katliamdan kaçan atalarından bahsederken “hoşgörülü Müslüman hükümdar”¹⁷ ile “hoşgörüsüz Avrupa”yı mukayese ediyordu. Özgür Amerika, uygar İngiltere, insanlık sevdalısı Fransa ve düşünürleriyle meşhur Almanya ortalarında yokken Osmanlı Devleti, Yahudilere kol kanat germiştir. Osmanlı Devleti’nin dünyadaki en hoşgörülü devlet olduğunu söylemekle kalmıyor; Türkleri, sergiledikleri bu davranışla “Yahudileri özgürlüğüne kavuşturan ilk millet” olarak nitelendiriyorlardı.¹⁸

Osmanlı Devleti’nin kurtarıcı sıfatıyla zikredilmesi, tarihsel bir olaya atıfta bulunurken Türklerin kendilerini özgürlüğe kavuşturan ilk millet olarak nitelendirilmesi, yakın geçmişte

torluğa mutlak bağlılıklarıdır. Bunun için, sultan ve emrindeki görevliler biliyorlar ki Türkiye’ye en itaatkâr ve sadık tebaa Yahudilerdir” (Shaw, *Yahudiler*, s. 334).

16. Cohen, *Osmanlılaşmak*, s. 105.

17. Osmanlı Yahudileri çeşitli vasıtalarla Osmanlı hükümdarlarına olan minnetlerini ifade ediyordu. 1899’da inşa ettikleri bir sinagoga “Hemdat İsrail” adını vermelerinin nedeni, anlamının sadece “İsrail’in Şefkati” olması değil, aynı zamanda Hemdat ifadesinin sinagogun yapılmasına onay veren II. Abdülhamid’in ismini çağrıştırıyor olmasıydı (Shaw, *Yahudiler*, s. 323-324).

18. Cohen, *Osmanlılaşmak*, s. 109, 110; İzmir’de Aleksander Benghiotti tarafından çıkarılan *el-Meserret* gazetesi, Türkçe ve Yahudi İspanyolcasıyla yazılmış makaleler yayımlayarak Yahudilere Türkçeyi, Türklere ise Yahudi geleneklerini öğretmeyi amaçlıyordu. Osmanlı-Yahudi ilişkilerinin gelişmesi yönünde bir çizgisi olan *El Pregonero* ve *La Boz De İzmir (İzmir’in Sesi)* gazetesinin yazı ve editör kadrosu, Osmanlı yönetimini destekler içerikte yazıları nedeniyle İzmir’in 1919’da Yunanlar tarafından işgal edilmesi üzerine tutuklanacaktı (Shaw, *Yahudiler*, s. 287).

yaşananlara bağlı bir minnet duygusunun ifadesi olarak kullanılmıştır. 1856'da ilan edilen Islahat Fermanı ile ülkedeki gayrimüslimlere birtakım haklar verilmişken Yahudiler müstesna tutulmamıştı. Müslümanların, bu fermanla, hâkim unsur olma özelliğini kaybetmekten kaynaklanan tepkileri anlaşılabilir olsa da bazı Rumların eşitliği ilan eden fermana karşı çıkış gerekçeleri oldukça ilginçti: “Biz İslam'ın üstünlüğüne razıydık. Ama devlet bizi Yahudilerle beraber etti [eşitledi]”.¹⁹

Osmanlı ülkesinde yakalanan yeni ivmeyle Yahudiler ile Hıristiyanlar arasında yüzyıllara dayanan husumet, en azından Osmanlı ülkesindeki unsurlar arasında, Osmanlı kimliği çatısı altında yeni bir anlayışla etkisini kaybetme emareleri gösterdi. Osmanlı klasik döneminde azınlık yönetiminin ilkeleri, temelde bunların birbirleriyle çatışmadan yaşayabilmesi üzerine inşa edilmişti. Özerk bir iç örgütlenmeye sahip olan cemaatlerin birbirleriyle ilişkisi sınırlıydı. Kullanılan bu yöntem uzun bir süre işe yarasa da birbirine yabancı komşuların varlığı uluslaşma sürecine katılımda olumsuz bir görünüm arz ediyordu.²⁰ Uluslaşma sürecinde bu manzara değişmeye başladı. İmparatorluğun kaybettiği canlılık, reformlar ve modernleşme projeleriyle birlikte yeniden kazanılmak istenince yaşam biçimleri ve düşünce kalıplarında değişim yüz gösterdi.²¹ İmparatorluk içindeki farklı dinî cemaat üyeleri arasında ortak balolar düzenleniyor, danslar ediliyordu. Hatta bu kaynaşma cemaatler arası evliliklere zemin hazırlıyordu.²²

19. Ahmed Cevdet Paşa, *19. Yüzyılda Osmanlı Devlet Yönetimi I*, haz. Seyit Ali Kahraman, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2019, s. 108.

20. Shaw, *Yahudiler*, s. 68-69.

21. Menachem Klein, *Lives in Common – Arabs and Jews in Jerusalem, Jaffa and Hebron*, çev. Haim Watzman, Oxford University Press, New York 2014, s. 19.

22. Cohen, *Osmanlılaşmak*, s. 165.

Yahudilerin, Hıristiyan komşularıyla ilişkilerini geliştirme eğilimi gösterdiğine dair örnekler²³ varsa da yaşanan gelişmelere bağlı olarak süreç başka bir noktaya evrildi. Devletle Hıristiyan unsurlar arasında yaşanan gerilimler Yahudileri, Hıristiyan unsurlarla yakınlaşma durumunda devlet nezdinde şüpheli duruma düşürecekti.²⁴ Öte yandan Yahudiler, Osmanlı Devleti'nin sonunun gelmesi halinde Hıristiyanlar tarafından hedefe konulacaklarını bildikleri için²⁵ devletle aralarındaki ilişkiyi salt ve fakârlıkla açıklamanın yetersiz kalacağını öngören pragmatik bir duruşla yeni müttefikler aradılar.²⁶

Yukarıda belirtildiği üzere Yahudiler; Hıristiyan, Müslüman ve Yahudilerden oluşan bir ulus inşa edilebileceğine inanıyorlardı. Ancak Hıristiyanlar bu noktada ayrılıkçı davranışlar sergileyince Yahudi basınında Hıristiyan unsurlarla yakınlaşmaya dönük uyumlu ilişkiler yavaş yavaş daha az yer buldu. Müslüman unsur öne çıkarılırken devletle ters düşen Hıristiyanlar birlik söyleminden çıkarılarak dışlanır oldu.²⁷ Bu davranışlarından ötürü, –klasik dönemdekine benzer şekilde– Türkler tarafından “Hıristiyanlar aleyhine kullanılan hain ve casus” şeklindeki yaftalamaya²⁸ yeniden maruz kalacaklardı. Buna bağlı olarak İngilizler de Yahudileri düşmanlaştırarak Osmanlı sempatizanlığıyla suçlamaya başladı.²⁹ Suriye’de bulunan Fransız konsoloslar, bir yandan Hı-

23. Cohen, *Osmanlılaşmak*, s. 135, 171.

24. Cohen, *Osmanlılaşmak*, s. 173-174.

25. Shaw, *Yahudiler*, s. 131.

26. Corry Guttstadt, *Türkiye, Yahudiler ve Holokost*, çev. Atilla Dirim, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 24-25; ayrıca bk. Rıfat N. Bali, *Devlet'in Yahudileri ve "Öteki" Yahudi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 23.

27. Cohen, *Osmanlılaşmak*, s. 175.

28. Rahmi Tekin, *İstanbul'da Gayrimüslimlerin Gündelik Yaşamı*, Birleşik Yayınevi, Ankara 2014, s. 15.

29. Cohen, *Osmanlılaşmak*, s. 54.